

Sygnatura akt I ACa 321/21

Szczecin, 29 czerwca 2021.

POSTANOWIENIE

Sąd Apelacyjny w Szczecinie I Wydział Cywilny

w składzie:

SSA Krzysztof Górski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSA Agnieszka Bednarek-Moraś

SSA Leon Miroszewski

po rozpoznaniu w dniu 29 czerwca 2021, na posiedzeniu niejawnym, w Szczecinie

sprawy z wniosku M. J.

przy udziale Z. P. i Prokuratora Okręgowego w Szczecinie

o ubezwłasnowolnienie

na skutek apelacji Prokuratora od postanowienia Sądu Okręgowego w Szczecinie z dnia 14 kwietnia 2021 r. sygn. akt X RNs 39/20

p o s t a n a w i a:

uchylić zaskarżone postanowienie, znieść postępowanie przed Sądem I instancji w zakresie od postanowienia z dnia 13 października 2020 roku w przedmiocie wyznaczenia sędziego do wysłuchania uczestniczki i sprawę przekazać Sądowi Okręgowemu w Szczecinie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Agnieszka Bednarek-Moraś Krzysztof Górski Leon Miroszewski

I ACa 321/21

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 14 kwietnia 2021 roku Sąd Okręgowy w Szczecinie orzekł o ubezwłasnowolnieniu całkowitym z powodu zaburzeń psychicznych uczestniczki Z. P.. Nadto Sąd orzekł o wynagrodzeniu kuratora uczestniczki i nieuiszczonych kosztach sądowych

W uzasadnieniu postanowienia Sąd wyjaśnił, że wnioskodawczyni M. J. wniosła o ubezwłasnowolnienie całkowite babci Z. P. z uwagi na postępujące otępienie. W uzasadnieniu wniosku wskazała, że u uczestniczki rozpoznano i jest leczona z powodu otępienia F 03. Jest osobą niezdolną do samodzielnej egzystencji i wymaga 24 godzinnej opieki. Nadto jej stan zdrowia budzi obawę o możliwe niekorzystne rozporządzenie swoją osobą i majątkiem. Wnioskodawczyni oświadczyła, iż uczestniczka pozostaje pod jej opieką.

Kurator procesowy ustanowiony dla uczestniczki Z. P. po zapoznaniu się z aktami sprawy i opinią biegłych oświadczył, iż popiera wniosek o jej ubezwłasnowolnienie.

Jako podstawą faktyczną rozstrzygnięcia Sąd przyjął następujące fakty:

Z. P. urodziła się w dniu (...) w C.. Wnioskodawczyni jest wnuczką uczestniczki.

Uczestniczka nie jest zdolna do samodzielnej egzystencji, wymaga pomocy w czynnościach dnia codziennego i 24 godzinnej opieki.

Podczas wysłuchania uczestniczka nie podała swoje imienia ani nazwiska. Kilkakrotnie powtórzyła pojedyncze słowa, w niektórych przypadkach w kontekście pytań.

Wysłuchanie odbyło się w siedzibie tut. Sądu w obecności biegłych psychiatry i psychologa, wnioskodawczyni, Prokuratora Prokuratury Okręgowej w Szczecinie oraz Sędziego wyznaczonego zgodnie z postanowieniem Sądu z dnia 13 października 2020 roku.

W wydanej na potrzeby niniejszego postępowania opinii sądowo-psychiatrycznej biegli stwierdzili, że uczestniczka przejawia symptomy głębokich i rozległych deficytów poznawczych. U badanej zaznaczają się głębokie zaburzenia pamięci bezpośredniej jak i długotrwałej, znaczne pogorszenie sądzenia i myślenia w zakresie przetwarzania informacji oraz organizowania i planowania działań, dokonywanych ocen. Uczestniczka nawiązuje bardzo skąpy kontakt z otoczeniem i udziela odpowiedzi lakonicznych, niepełnych, wybiórczych lub poza płaszczyznę pytań. Uczestniczka nie czyta, nie pisze, nie liczy. Uwagę koncentruje na osobie mówiącej, jednak spostrzegane i przetwarzane są jedynie nieliczne dane. Badanemu brakuje orientacji w otaczającej rzeczywistości oraz odnośnie własnej osoby. Z. P. nie jest w stanie samodzielnie poruszać się poza własnym mieszkaniem, zadbać o elementarne sprawy życia codziennego tj. robienie zakupów, uiszczanie opłat, planowanie wydatków, przygotowanie i spożywanie posiłków. Nie orientuje się on w kwestiach związanych z bieżącymi wydarzeniami w kraju i życiem codziennym.

Biegli stwierdzili, że z powodu zaburzeń pamięci i znaczących deficytów w zakresie czynności poznawczych, w tym zaburzenia logicznego, abstrakcyjnego i przyczynowo-skutkowego rozumowania, uczestniczka nie jest w stanie antycypować konsekwencji swoich decyzji i działań. Nie zna czasu, wartości pieniądza, nie okazuje zainteresowań, nie jest w stanie gromadzić nowych informacji. W ocenie biegłych nie jest zdolna do samodzielnej egzystencji i wymaga całodobowej opieki innych osób.

Biegli rozpoznali u Z. P. zaburzenie psychiczne - ośpienie głębokiego stopnia. W ich ocenie uczestniczka nie potrafi samodzielnie kierować swoim postępowaniem, a jej rozeznanie odpowiada osobie poniżej 13 roku życia. Biegli wskazali, że doręczanie uczestniczce pism i wezwań sądowych oraz jej przesłuchanie przez Sąd, ze względu na stopień ośpienia jest bezcelowe.

Sąd zaznaczył, że podczas rozprawy w dniu 14 kwietnia 2021 roku Prokurator wniósł o ponowne wysłuchanie uczestniczki lub o uchylenie pkt I postanowienia z dnia 25 lutego 2021 roku o zaniechaniu wysłuchania osoby, która ma być ubezwłasnowolniona i doręczania jej pism sądowych, uzasadniając, iż czynność wysłuchania przeprowadzona w dniu 13 października 2020 roku została dokonana z naruszeniem dyspozycji art. 544 § 1 i 547 § 2 k.p.c. Wniosek ten został przez Sąd oddalony wobec czego Prokurator złożył do protokołu zastrzeżenie w trybie art. 162 § 2 k.p.c.

Dokonując oceny prawnej Sąd wyjaśnił, że przedmiotem badania w niniejszej sprawie było zaistnienie przesłanek wymienionych w art. 13 § 1 k.c., w myśl którego osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Sąd podkreślił, że ubezwłasnowolnienie może zostać orzeczone wyłącznie przy łącznym spełnieniu wymienionych w nim przesłanek tj. przesłanki medycznej oraz niemożności pokierowania przez daną osobę swoim postępowaniem rozumianej jako spowodowany chorobą umysłową, niedorozwojem umysłowym albo innym zaburzeniem psychicznym brak możliwości intelektualnej oceny swojej sytuacji, swojego zachowania i wywołanych nim następstw (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 122/13, Lex nr 1353039, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 września 2017 r., I CSK 331/17, Lex nr 2382434). Instytucja ubezwłasnowolnienia może być stosowana wyłącznie dla dobra osoby ubezwłasnowolnianej.

Sąd wskazał, że stan faktyczny ustalił w oparciu o znajdujące się w aktach sprawy dowody z dokumentów w tym opinii biegłych psychiatry i psychologa, gdyż dokumenty te zostały sporządzone przez osoby uprawnione, nie budziły wątpliwości Sądu co do ich rzetelności, a nadto nie były kwestionowane przez żadną ze stron.

Sąd przyjął, że Z. P. cierpi na zaburzenie psychiczne - otępienie głębokiego stopnia. Przez wskazane schorzenie uczestniczka przejawia symptomy głębokich i rozległych deficytów poznawczych, w tym zaburzenia logicznego, abstrakcyjnego i przyczynowo-skutkowego rozumowania. Z. P. nie czyta, nie pisze, nie liczy oraz nie zna wartości pieniądza. W swoim codziennym funkcjonowaniu uzależniona jest od osób trzecich. Nadto uczestniczka nie jest w stanie samodzielnie poruszać się poza własnym mieszkaniem ani zadbać o elementarne sprawy życia codziennego tj. robienie zakupów, uiszczanie opłat, planowanie wydatków, przygotowanie i spożywanie posiłków.

Wobec powyższego Sąd uznał, że w przedmiotowej sprawie, w stosunku do Z. P. zaistniały przesłanki wymienione w art. 13 § 1 k.c.

W niniejszej sprawie zarówno opinia biegłych psychiatry i psychologa, zgromadzone w sprawie dowody z dokumentów oraz czynność wysłuchania, potwierdzają istnienie zaburzeń psychicznych u uczestnika postępowania, które czynią ją całkowicie niezdolną do kierowania swoim postępowaniem. Za celowością ubezwłasnowolnienia całkowitego Z. P. przemawia konieczność ochrony jej praw oraz pokierowania innymi życiowymi sprawami dotyczącymi osoby uczestniczki postępowania.

Sąd wyjaśnił, że nie podzielił stanowiska prokuratora, iż w sprawie doszło do naruszenia art. dyspozycji art. 544 § 1 i 547 § 2 k.p.c., a co za tym idzie, iż zachodziła konieczność konwalidowania czynności wysłuchania uczestniczki. Zgodnie z art. 554 § 1 k.p.c. sprawy o ubezwłasnowolnienie należą do właściwości sądów okręgowych, które rozpoznają je w składzie trzech sędziów, natomiast w myśl art. 547 § 2 zdanie pierwsze k.p.c. w celu wysłuchania osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, sąd może zarządzić przymusowe sprowadzenie tej osoby na rozprawę albo wysłuchać ją przez sędziego wyznaczonego. Już literalna treść wskazanego przepisu wskazuje, że ustawodawca dopuszcza możliwość wysłuchania uczestnika przez Sędziego wyznaczonego ze składu orzekającego, nie obwarowując dokonania tej czynności innymi warunkami (jak np. w art. 235 § 1 k.p.c. kiedy to tylko w sytuacji kiedy sprzeciwia się temu charakter dowodu albo względu na poważne niedogodności lub niewspółmierność kosztów w stosunku do przedmiotu sporu sąd orzekający zleca przeprowadzenie dowodu jednemu ze swych członków). Błędna interpretacja art. 547 § 2 k.p.c. może być skutkiem przyjmowanego niegdyś w orzecznictwie poglądu, iż wszelkie postanowienia oraz czynności przeprowadzane przez Sąd rozpoznający sprawę o ubezwłasnowolnienie, powinny być wykonywane w składzie kolegiальnym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 1968 roku, I CR 239/68, Lex nr 812). Obecne brzmienie art. 47 § 3 k.p.c. przy uwzględnieniu art. 13 § 2 k.p.c. przesądza o tym, że w postępowaniu w sprawach o ubezwłasnowolnienie postanowienia może wydawać przewodniczący w składzie jednoosobowym z tym tylko zastrzeżeniem, iż nie mogą to być postanowienia rozstrzygające co do istoty sprawy (tak uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2021 roku, III CZP 71/12, Lex nr 1230049, postanowienie Sądu Apelacyjnego z dnia 25 września 2013 roku, I Aca 710/13, Lex nr 1381497). W tym stanie zdaniem Sądu w niniejszej nie doszło do naruszenia praw uczestnika, a czynność wysłuchania została przeprowadzona w sposób prawidłowy, zgodny z obowiązującą procedurą postępowania cywilnego, dlatego też Sąd oddalił wniosek dowodowy prokuratora uznając, iż zmierza on wyłącznie do przedłużenia postępowania (art. 235² § 1 pkt 5 k.p.c.).

W punkcie II wyroku Sąd na podstawie § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 marca 2018 roku w sprawie określenia wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej w zw. z § 8 pkt 27 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie przyznał kuratorowi wynagrodzenie w wysokości 192 złotych stanowiącą 40 % stawki minimalnej wynagrodzenia adwokata w sprawach o ubezwłasnowolnienie (tj. kwoty 480 złotych).

O kosztach procesu orzeczono jak w pkt III postanowienia nakazując pobrać od wnioskodawczyni na rzecz Skarbu Państwa – Sadu Okręgowego w Szczecinie kwoty 656,42 złotych tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych.

Apelację od tego postanowienia wniósł Prokurator Okręgowy w Szczecinie podnosząc zarzut nieważności postępowania (art. 379 pkt. 4 i 5 k.p.c. w zw. z art. 518 k.p.c. i 13 §2 k.p.c.) wywodzony z naruszenia art. 547 §2 k.p.c. Zdaniem skarżącego nieważność postępowania wynika stąd, że do wysłuchania uczestniczki doszło przez sąd niewłaściwie obsadzony – na rozprawie przez sędziego wyznaczonego, zamiast przez cały skład sądu, pomimo że do wysłuchania uczestniczki doszło w budynku Sądu Okręgowego w Szczecinie. Zdaniem skarżącego powyższe powoduje, że czynność ta nie może być uznana za przeprowadzenie obligatoryjnego wysłuchania uczestniczki i stanowi naruszenie jej gwarancji procesowych, poprzez pozbawienie jej prawa do obrony swoich praw.

W oparciu o tak skonstruowaną podstawę wniesiono o uchylenie zaskarżonego orzeczenia, zniesienie postępowania w części dotkniętej nieważnością tj. przeprowadzenie wysłuchania uczestniczki Z. P. na rozprawie przez sąd w składzie trzyosobowym i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd I instancji.

W uzasadnieniu przedstawiono wykładnię normy art. 547 k.p.c. wywodząc z niej i akcentując gwarancyjny (dla zachowania praw uczestnika objętego wnioskiem o ubezwłasnowolnienie) charakter wysłuchania. Sąd wyprowadził wniosek, że wysłuchanie w składzie jednoosobowym przez sędziego wyznaczonego na rozprawie musi być traktowane jako naruszające normy dotyczące właściwego składu sądu i jako takie skutkować powinno nieważnością postępowania. Zarazem zdaniem skarżącego wszelkie uchybienia godzące w gwarancje procesowe osoby, której dotyczy postępowanie o ubezwłasnowolnienie wpływają na możliwość obrony jej praw i jako takie skutkują nieważnością postępowania.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja okazała się uzasadniona.

Rozważania co do poprawności zastosowania przez Sąd Okręgowy przepisu art. 547 §2 k.p.c. i skutków procesowo prawnych jego ewentualnego naruszenia rozpocząć należy od uwag dotyczących systemowego usytuowania i znaczenia prawnego postępowania o ubezwłasnowolnienie.

Po pierwsze pamiętać należy o tym, że postępowanie to w istocie zmierza do oceny przesłanek zastosowania norm głęboko ingerujących w sferę prawną osoby objętej wnioskiem. Orzeczenie ubezwłasnowolnienia (zarówno całkowitego jak i częściowego) istotnie ogranicza w możliwość udziału w obrocie cywilnoprawnym (przewidziane przez k.c. pozbawienie lub ograniczenie zdolności do czynności prawnych), a także dotyka szeregu innych praw (w tym przede wszystkim praw wyborczych - art. 62 Konstytucji RP oraz art. 10 § 2 pkt 3 ustawy z 5.01.2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz.U. z 2020 r. poz. 1319); ale także wolności i praw do podejmowania aktywności zawodowej (np. art. 4b ust. 1 pkt 4 ustawy z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze, Dz.U. z 2020 r. poz. 1651 ze zm.). Wpływa też na ograniczenie praw w innych istotnych dla jednostki sferach życiowych (np. praw pacjenta – por. art. 17 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzecznik Praw Pacjenta (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 849 z późn. zm.)). Wyliczenie to nie jest wyczerpujące i ma obrazować jedynie doniosłość skutków orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu dla sfery praw prywatnych i publicznych osoby, które rozstrzygnięcie to dotyczy.

Zarazem wziąć należy pod uwagę to, że uczestnik postępowania dotknięty jest zazwyczaj niepełnosprawnością (która uzasadniać ma wniosek). Stąd też osoba ta może mieć istotne trudności ze zrozumieniem swojej sytuacji i obroną swoich praw, poprawną prezentacją swojego stanowiska procesowego (komunikowaniem swoich racji) czy też podejmowaniem z właściwym rozeznaniem czynności procesowych w swoim interesie.

Przedstawione względy powodują, że ubezwłasnowolnienie wymaga wielopłaszczyznowej oceny przesłanek faktycznych (art. 13 i 16 k.c.) determinujących zakres obligatoryjnego postępowania dowodowego (art. 554¹ §1 k.p.c.) czy też szczególne kompetencje Sądu w zakresie żądania danych i oświadczeń od osób pozostających we wspólnocie domowej (art. 554¹ §2 k.p.c.).

Z tym też wiąże się szczególne ukształtowanie procedury zarówno jeśli chodzi o właściwość rzeczową sądu jak wyjątkowe na tle regulacji KPC wymagania co do kwalifikowanego (składającego się z trzech sędziów zawodowych) składu sądu I instancji, oraz obligatoryjnego udziału prokuratora (jako czynnika mającego dodatkowo gwarantować zachowanie praw osoby, której wniosek dotyczy).

Ukształtowanie procedury przy uwzględnieniu opisanej specyfiki postępowania z uwagi na jego przedmiot wymaga zachowania odpowiednich standardów jeśli chodzi o ochronę praw uczestnika.

Dostrzega się tą kwestię także w orzecznictwie na tle Konwencji o ochronie praw a człowieka. W kolejnych orzeczeniach ETPCz uwypukla się konieczność realnego zapewnienia udziału w postępowaniu, szczególnej (drobiazgowej) staranności jeśli chodzi o stosowanie środków prawnych mających poważny wpływ na sferę praw i wolności uczestnika, czy wreszcie zachowanie standardu bezpośredniego wysłuchania i innych niezbędnych gwarancji procesowych (por. zwłaszcza wyroki ETPCz z 3.11.2011 r., 5193/09, X I Y v. CHORWACJA; z 31.05.2016 r., 17280/08, A.N. v. LITWA, LEX nr 2046886).

W tym kontekście lokować należy normę art. 547 k.p.c. Norma ta kreuje szczególną dla postępowania o ubezwłasnowolnienie czynność procesową, jaką jest wysłuchanie osoby, której wniosek dotyczy. Czynność ta nie może być utożsamiana wyłącznie z przesłuchaniem w charakterze strony (art. 299 k.p.c.). Specyfika jej bowiem polega na tym, że determinować powinna dalsze decyzje procesowe sądu (nie tylko w płaszczyźnie postępowania dowodowego zmierzającego do wyjaśnienia materialnoprawnych przesłanek orzeczenia o ubezwłasnowolnieniu, lecz także jeśli chodzi o ochronę praw w toku postępowania - art. 548 §2 k.p.c.). Czynność ta nie może być pominięta ze względu na niecelowość w kontekście wyników badania lekarskiego (co wprost wynika z art. 556 §1 k.p.c.). Z treści art. 547 §2 k.p.c. wywodzić należy że powinna być co do zasady przeprowadzona na rozprawie (a więc przed sądem orzekającym).

Zatem istota wysłuchania na podstawie art. 547 k.p.c. nie ogranicza się wyłącznie (nie może być symplifikowana i utożsamiana) do czynności dowodowej polegającej na uzyskaniu zeznań w celu poczynienia ustaleń faktycznych. Czynność ta ma pozwolić Sądowi na uzyskanie wstępnego osądu co do stanu psychicznego osoby której wniosek dotyczy, stanu jej spraw, konieczności zapewnienia jej właściwej ochrony w toku postępowania czyli - jak trafnie ujmuje to skarżący - właściwego ukierunkowania postępowania przy uwzględnieniu perspektywy potrzeb ochrony praw uczestnika.

Stąd też czynność ta co do zasady zastrzeżona jest dla sądu rozpoznającego sprawę. Sąd ten zaś powinien działać w składzie kolektywnym. W świetle przytoczonych uwag dotyczących wzorców ochrony praw osoby, której postępowanie dotyczy z perspektywy art. 6 EKPCz wypracowanych w orzecznictwie ETPCz jak też przy uwzględnieniu regulacji kodeksowej przyjąć należy że chodzi o zapewnianiem odpowiedniego standardu ochrony praw uczestnika. Nieprzypadkowo (jak wskazano wyżej) o ubezwłasnowolnieniu orzeka Sąd Okręgowy (co zakłada posiadanie podwyższonych kwalifikacji prawniczych oraz odpowiedniego doświadczenia życiowego i zawodowego przez sędziów orzekających). Nie można też do porządku dziennego przechodzić nad wymaganiem co do składu kolegialnego. Niewątpliwie bowiem konieczność dokonywania czynności przed składem orzekającym umacniać ma w tym wypadku ochronny walor zasady bezpośredniości (bezpośredniego badania sprawy przez sąd orzekający, na co składa się osobiste zapoznanie się zarówno z dowodami jak i stanowiskami stron). Zachowanie wzorców bezpośredniości przekładać się powinno na własne wyrobienie przez każdego z sędziów stanowiska w sprawie i wspólne (wypracowane kolegialnie) podjęcie decyzji co do dalszego toku postępowania.

Tego też dotyczy (stanowiący w istocie w obecnym stanie prawnym normę szczególną do przepisów o procesie) art. 555 przewidujący rozpoznanie sprawy o uwłasnowolnienie wyłącznie na rozprawie (nie przewidujący wyjątków od tej zasady). Również i ta norma musi być uwzględniana jako element gwarancji ochrony praw osoby objętej rozpoznawaniem wnioskiem.

W przypadku postępowania o ubezwłasnowolnienie zasada bezpośredniości (jeśli chodzi o wysłuchanie na podstawie ar. 547 k.p.c. na rozprawie przed sądem orzekającym staje się zatem instrumentem służącym ochronie gwarancji

procesowych uczestnika, którego praw postępowanie dotyczy. Stąd też wyjątki od zasady bezpośredniego wysłuchania przez sąd orzekający oraz od rozpoznania sprawy na rozprawie należy interpretować ściśle i uwzględniać zwłaszcza cel przepisu pozwalającego na odstępstwo ustawowego wzorca postępowania.

Norma art. 547 §2 stanowi, że w celu wysłuchania osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, sąd może zarządzić przymusowe sprowadzenie tej osoby na rozprawę albo wysłuchać ją przez sędziego wyznaczonego. Na postanowienie sądu o przymusowym sprowadzeniu osoby na rozprawę przysługuje zażalenie.

Z normy tej wynika więc, że ustawodawca przewiduje w pierwszej kolejności jako zasadę wysłuchanie osoby na rozprawie (także po jej przymusowym sprowadzeniu). Wysłuchanie przez sędziego wyznaczonego będzie dopuszczalne wówczas gdyby stawiennictwo osobiste wiązało się z nadmierną dolegliwością dla uczestnika (z uwagi na stan jego zdrowia było niemożliwe lub połączone z poważnymi niedogodnościami dla tej osoby w rozumieniu art. 235 §1 k.p.c.). Wówczas jedynie dopuszczalne będzie odstępstwo od obowiązku wysłuchania na rozprawie.

W tym kontekście nie można też zaakceptować argumentacji Sądu Okręgowego odwołującej się do art. 148 §3 k.p.c. w zw. z art. 13 §2 k.p.c. Norma art. 13 §2 k.p.c. wskazuje jednoznacznie na to, że przepisy o procesie w postępowaniu nieprocesowym stosuje się odpowiednio (a zatem z uwzględnieniem charakteru i specyfiki jurystycznej konkretnego postępowania prowadzonego w trybie nieprocesowym). W tym kontekście zatem zastosowanie normy art. 148 §3 k.p.c. zwłaszcza w odniesieniu do postanowienia o wysłuchaniu uczestnika na podstawie art. 547 k.p.c. przez sędziego wyznaczonego musi uwzględniać opisane wyżej wymagania co do standardu ochrony praw uczestnika postępowania o ubezwłasnowolnienie, w tym także wyraźną regulację art. 555 k.p.c. Ubocznie dostrzec też należy to, że norma art. 210 §1 k.p.c. przewiduje, że postępowanie dowodowe (także w procesie) odbywa się na rozprawie. Postępowanie dowodowe zaś obejmuje nie tylko wykonanie postanowienia dowodowego ale też rozstrzygnięcie wniosków dowodowych. Zatem norma art. 148 §3 k.p.c. także w przypadku trybu procesowego musi być uznawana za wyjątkową (nie można w oparciu o tę normę tworzyć swoistej „zasady” orzekania na posiedzeniu niejawnym o wnioskach dowodowych). Tym bardziej w postępowaniu o ubezwłasnowolnienie praktyka taka uznana być musi za naruszającą powołane przepisy.

Nie jest też uzasadnione odwoływanie się do judykatury SN dotyczącej rozpoznawania wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych na posiedzeniu niejawnym dla poparcia tezy o dopuszczalności wysłuchania uczestniczki z pominięciem rozprawy. Jak wskazano wyżej bowiem w przeciwieństwie do kwestii zwolnienia od kosztów (która niewątpliwie pozostaje wypadkową i drugorzędną z perspektywy orzeczenia co meritum) wysłuchanie uczestnika na podstawie art. 547 k.p.c. ma znaczenie zasadnicze dla dalszego toku postępowania (na co wskazywano już w judykaturze – por. np. postanowienie SN z 5.03.1974 r., I CR 66/74, LEX nr 7420).

W realiach niniejszej sprawy odstępstwo od wysłuchania na rozprawie jawi się jako bezpodstawne. Zarządzeniem przewodniczącego z dnia 20 maja 2020 roku (k. 11) wyznaczono bowiem termin rozprawy celem wysłuchania uczestniczki. Na wyznaczany termin (w dniu 13 października 2020) uczestniczka stawiała się osobiście w Sądzie Okręgowym. Sąd jednak na posiedzeniu niejawnym (w składzie trzyosobowy) wydał postanowienie o wyznaczeniu SSO Dariusza Białeckiego do wysłuchania uczestniczki posiedzeniu jawnym. Postanowienia tego nie doręczono stronom i w tym samym dniu, w czasie, na który wyznaczana została rozprawa, przeprowadzono czynność wysłuchania przez sędziego wyznaczonego. Takie postępowanie nie znajduje racjonalnego uzasadnienia (zwłaszcza wobec znanej Sądowi Apelacyjnemu z urzędu praktyki zastosowanej w innych rozpoznawanych przez Sąd Okręgowy tego samego dnia sprawach o ubezwłasnowolnienie).

Nie wynika zatem z materiału procesowego żadna okoliczność, która uniemożliwiałaby lub nadmiernie utrudniała stawiennictwo uczestniczki przed sądem (przeciwnie – uczestniczka stawiała się osobiście w czasie wyznaczonym na rozprawę) i wysłuchanie jej przez sąd orzekający (w składzie trzech sędziów). Nie zachodziły żadne względy pozwalające na odstępstwo o zasady bezpośredniego wysłuchania na rozprawie w świetle art. 555 k.p.c. w zw. z art. 547 k.p.c. i art. 235 k.p.c. w zw. z art. 13 §2 k.p.c. Przeprowadzenie czynności (z uwagi na jej opisaną wyżej doniosłość) w przyjęty przez Sąd Okręgowy sposób nie może być uzasadnione względami „pragmatycznymi” (do czego zdaje

się zmierzać wywód zawarty w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia). Stąd też trafnie wywodzi skarżący, że czynność ta naruszała art. 547 k.p.c.

Jeśli chodzi o ocenę skutków naruszenia przypomnieć należy, że w judykaturze wyrażano stanowisko, iż uchybienia godzące w gwarancje procesowe osoby, której dotyczy postępowanie o ubezwłasnowolnienie powodują nieważność postępowania (por. np. postanowienie SN z 18.01.1978 r., IV CR 515/77, LEX nr 8054; uzasadnienie postanowienia SN z 5.03.1965 r., II CR 44/65, OSNPG 1965, nr 6, poz. 32.). Poglądy te z przyczyn opisanych wyżej, pozostają aktualne także w obecnym stanie prawnym. Mając na uwadze powyższe, na podstawie art. 386 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., należało orzec jak w sentencji postanowienia, pozostawiając zgodnie z art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Sądowi Okręgowemu w Szczecinie rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Ubocznie jedynie dodać należy, że treść uzasadnienia zaskarżonego postanowienia w niewystarczającym stopniu wyjaśnia potrzebę ubezwłasnowolnienia uczestniczki postępowania S, w aspekcie jej obecnej sytuacji życiowej i osobistej. W istocie brak jest też czynności dowodowych zmierzających do wyjaśnienia tych kwestii w postępowaniu. Okoliczność ta jest zaś kluczowa dla oceny, czy przy istnieniu dolegliwości wymienionych w art. 13 § 1 k.p.c., zachodzi podstawa ubezwłasnowolnienia.

Agnieszka Bednarek-Moraś Krzysztof Górski Leon Miroszewski